

LIETUVOS SPAUDOS STATISTIKA: SITUACIJA IR PERSPEKTYVOS

Nijolė Bliūdžiuvienė | Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
Gedimino pr. 51, LT-01504 Vilnius, Lietuva
El. paštas nijole.bliudziuviene@lnb.lt

Straipsnyje aptariama Lietuvos spaudos statistikos duomenų rinkimo ir apdorojimo dabartinė situacija ir galimos perspektyvos, atsižvelgiant į besikeičiančias leidybos formas ir privalomojo egzemplioriaus pateikimą Nacionalinei bibliotekai bei statistikos duomenų sklaidą. Šiuolaikiniai leidybos pokyčiai iš esmės keičia leidybos statistikos duomenų surinkimą, grupavimą, jų pateikimą ir patikimumą. Leidybos sektoriaus statistika yra oficialiosios statistikos dėmuo, todėl kreipiamas dėmesys į jos pateikimo ypatumus ir keliamus reikalavimus statistiniam tyrimui.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *leidyba, spaudos statistika, oficialioji statistika, leidybos statistika, statistinis tyrimas.*

Leidybos statistika yra svarbus duomuo, rodantis šalies intelektinio, kultūrinio ir ekonominio gyvenimo lygį, naudojamas ne tik moksliniais, bet ir reprezentaciniais tikslais. Dažnai tokiais statistikos rodikliais operuoja valstybės tarnautojai, šie rodikliai minimi vietinėse ir tarptautinėse knygų mugėse, dalykiniuose pasitarimuose, proginiuose pasisakymuose ir moksliniuose pranešimuose. Leidybos sektoriaus statistika tampa reikalinga, kai ieškoma argumentų ir siekiama pagrįsti finansavimo poreikius, apginti verslo ar švietimo interesus arba parodyti šalies gyventojų kultūrinę kompetenciją.

Apie Lietuvos spaudos statistikos šaltinius, jų raidą rašė Jurgita Rudžionienė. Savo straipsnyje ji atkreipė dėmesį į nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis rengiamą spaudos statistiką ir siekį tinkamai ją rengti bei vykdyti jos sklaidą. Autorė akcentavo, kad „nepaisant vis dažniau pabrėžiamo spaudos statistikos aktualumo, teorinių ir praktinių šios srities tyrimų Lietuvoje akivaizdžiai stinga“¹. Prieš beveik du dešimtmečius pasirodžiusi Angelės Šarlauskienės disertacija² vis dar aktuali, tačiau neatliepia besikeičiančios leidybos situacijos. Tos

1 RUDŽIONIENĖ, Jurgita. Spaudos statistika: raidos ir šaltinių įžvalgos. *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 131.

2 ŠARLAUSKIENĖ, Angelė. *Dokumentų statistikos duomenų bazės, rengiamos nacionalinės bibliografijos duomenų banko pagrindu, kūrimo ir sklaidimo*

pačios autorės Lietuvos spaudos 1919–1989 m. statistikos analizę randame leidinyje „Lietuvos spaudos statistika“³, kuris tokiu pavadinimu eina iki šių dienų. Spausdintinėje, o nuo 2001 m. ir elektroninėje jo versijoje kiekvienais metais pateikiama metinė Lietuvos spaudos situacijos analitinė apžvalga⁴, parodant esminius spausdintinės produkcijos leidybos ir leidėjų, įtrauktų į spaudos statistikos apskaitą, kiekybinius rodiklius per metus. 2016 m. apžvalga papildyta tarptautinės standartinės numeracijos teikėju – ISBN ir ISMN bei ISSN Lietuvos agentūrų statistiniais duomenimis. 2002 m. ir 2005 m. buvo išleistos Remigijaus Misiūno parengtos knygų leidybos Lietuvoje apžvalgos anglų kalba⁵, jose gausiai remtasi Lietuvos spaudos statistikos duomenimis. 2014 m. minėtas autorius išspausdino straipsnį, kuriame pateikta prieškario ir dabartinės Lietuvos leidybos lyginamoji analizė⁶. Tačiau minėtose publikacijose ir statistikos apžvalgose nenagrinėjami šiuolaikiniai leidybos pokyčiai, kurie iš esmės keičia leidybos statistikos duomenų surinkimą, grupavimą, jų pateikimą ir patikimumą, neanalizuojamas leidybos sektoriaus statistikos duomenų santykis su oficialiąja statistika, jos keliamais reikalavimais statistiniam tyrimui.

Leidybos sektoriaus statistinius duomenis gali rinkti įvairios institucijos, leidėjų asociacijos, statistikos institucijos, nacionalinės bibliotekos. Užsienio spaudoje galime rasti įvairių šalių knygų leidybos ar prekybos apžvalgų. Jose pateikiama knygų leidybos⁷ ir prekybos analizė⁸, atsirandantys iššūkiai ir naujos iniciatyvos. Šalys turi savitų spaudos statistikos ar leidybos pramonės statistikos surinkimo⁹ ir pateikimo būdų¹⁰, skirtingą atsakingų institucijų sąrangą ir susidomėjimą turimais duomenimis¹¹ bei jų panaudojimą¹².

Šiame straipsnyje nesiekama spaudos ar leidybos rinkos statistikos analizės. Pagrindinis straipsnio tikslas – išanalizuoti statistikos duomenų rinkimo ir apdorojimo dabartinę situaciją ir galimas perspektyvas, atsižvelgiant į besikeičiančias leidybos formas ir privalomojo egzemplioriaus pateikimą Nacionalinei bibliotekai bei statistikos duomenų sklaidą. Straipsnyje taikomi literatūros ir šaltinių analizės ir apibendrinimo metodai.

Surinkti, suregistruoti ir žinoti, kiek ir ko parašyta, buvo vienuolynų, senovės pasaulio didžiųjų bibliotekų bibliotekininkų rūpestis. Nuo Gutenbergo išradimo tapo svarbu žinoti, kiek ir kokių yra spausdintų knygų, jų apskaitą atliko aukšto išsilavinimo pavieniai asmenys, knygų leidėjai ir pardavėjai. Instituciniu lygmeniu spaudos statistika imta rinkti tik XX a. Jau daugiau nei penkis šimtmečius svarbu yra suskaičiuoti ir žinoti, kiek ir ko išleista šalyje ar pasaulyje, tačiau šalia skaičių svarbu ir tokių duomenų surinkimo, apdorojimo ir interpretavimo galimybės.

Nepriklausomoje XX a. trečiojo dešimtmečio Lietuvoje kūrėsi viešųjų bibliotekų tinklas, privalomojo egzemplioriaus sistema ir nacionalinės bibliografi-

nės apskaitos sistema. 1924 m. buvo įkurtas Lietuvos bibliografijos institutas, kuris savo veiklą vykdė iki Antrojo pasaulinio karo. Tai buvo nacionalinės bibliografijos, spaudos tyrimo ir statistikos įstaiga. Lietuvos bibliografijos institutas pradėjo leisti nacionalinės bibliografijos leidinį „Bibliografijos žinios“, tad dalis spaudos statistikos duomenų buvo skelbiama jame. Reikia pažymėti, kad knygų leidybos duomenys buvo skelbiami oficialiame leidinyje „Lietuvos statistikos metraštis“, kurio pirmasis tomas pasirodė 1927 m. Kaune. Pabrėžtina tai, kad spaudos statistikos duomenys buvo skelbiami skiltyje „Intelektualinio gyvenimo statistika“. Kaip pažymi A. Šarlauskienė¹³, skirtingų metų spaudos statistikos duomenys buvo renkami įvairiais būdais, tiek per miestų ir apskričių viršininkus, tiek vietinės valdžios pareigūnų anketavimo būdu, tiek remiantis „Bibliografijos žiniomis“. Periodikos leidybos statistikai rinkti Centralinis statistikos biuras parengė atskirą programą, tačiau ji neapėmė to metu nuo Lietuvos atplėštų teritorijų, todėl statistikos duomenys nebuvo išsamūs. Glaudus tuometinio Centralinio statistikos biuro ir Lietuvos bibliografijos instituto bendradarbiavimas praturtino spaudos statistikos kokybinę analizę. Knygų

principai: daktaro disertacija, humanitariniai ir socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija (06H). Vilnius, Vilniaus universitetas, 2000. 201 p.

3 ŠARLAUSKIENĖ, Angelė. Nepriklausomos Lietuvos statistika. Iš *Lietuvos spaudos statistika, 1919–1989*. Vilnius, 1990, p. 4–11.

4 *Lietuvos spaudos statistika* [interaktyvus]. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2017 [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lnb.lt/paslaugos/leidejui/lietuvos-spaudos-statistika>>.

5 MISIŪNAS, Remigijus. *Book publishing in Lithuania*. 2nd ed. Vilnius: Sapnų sala, 2005. 46 p.

6 MISIŪNAS, Remigijus. Leidyba prieškario ir šiandienos Lietuvoje: patirties lyginamoji analizė. *Knygotyra*, 2014, t. 62, p. 273–289.

7 GRIGORIEV, Vladimir; ADJOUBEI, Svetlana. Survey of book publishing in Russia publishing [interaktyvus]. *Research Quarterly* [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.], 2009, vol. 25, issue 1, p. 36–42. Prieiga per internetą: <<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=2f81bd52-9bae-4410-bceb-c1263fd97ed7%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWRZLWxpdmU%3d#AN=36793531&db=f5h>>.

8 LICHER, Veronika. *Trade book publishing in Germany*: summary report for 2011 [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s12109-012-9259-2.pdf>>.

9 WINTER, F. Robert. *AAP-BISG book industry data* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/BF02678611.pdf>>.

10 PETERS, Jean. *Book industry statistics from the R. R. Bowker company* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/article/10.1007/BF02678612>>.

11 DESSAUER, P. John. *The growing gap in book industry statistics* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/BF02680402.pdf>>.

12 GALLOWAY, Francis. Notes on the usefulness of publishing statistics for a broader South African book history [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. *English Studies in Africa*, 2004, vol. 47, No 1, p. 109–118. Prieiga per internetą: <<http://dx.doi.org/10.1080/00138390408691017>>.

13 ŠARLAUSKIENĖ, Angelė. Nepriklausomos Lietuvos statistika..., p. 5.

leidybos statistikos duomenys buvo pateikiami įvairiais aspektais, ne tik pagal pavadinimų skaičių, bet ir pagal turinį, leidimo vietą, teksto kalbas; periodikos statistika papildyta duomenimis pagal išleidimo vietą ir teksto kalbas, nurodomas svarbus periodiškumo požymis.

Pagrindiniai leidybos rezultatai buvo skelbiami spaudos statistikos metiniuose leidiniuose, mažesnės apimties sektoriaus statistinius duomenis skelbia oficialus statistikos leidinys „Lietuvos statistikos metraštis“.

ŠIUOLAIKINĖS LIETUVOS SPAUDOS STATISTIKOS RENGIMAS IR SKLAIDA

Nuo XX a. penkto dešimtmečio vidurio iki dešimto dešimtmečio pradžios spaudos statistikos duomenys buvo renkami ir apibendrinami Lietuvos TSR knygų rūmuose. Atkūrus Nepriklausomybę Lietuvoje nuo 1992 m. spaudos statistikos duomenų rinkimą ir jų pateikimą vykdo Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (toliau – Nacionalinė biblioteka), kuri yra nacionalinės bibliografijos ir spaudos statistikos pagrindinė įstaiga. Didesnės apimties spaudos statistikos duomenys skelbiami spaudos statistikos metiniuose leidiniuose, mažesnės apimties sektoriaus statistinius duomenis skelbia oficialus statistikos leidinys „Lietuvos statistikos metraštis“. Spaudos statistikos pagrindą sudaro privalomasis egzempliorius, perduodamas Nacionalinei bibliotekai pagal Vyriausybės nustatytą tvarką. Šiuo metu galioja 2016 m. nutarimo „Dėl dokumentų privalomųjų egzempliorių skaičiaus ir jų perdavimo bibliotekoms“⁴⁴ redakcija, pagal kurią *viešosios informacijos rengėjas* turi perduoti privalomąjį egzempliorių Nacionalinei ir dar keturioms Lietuvos bibliotekoms. Renkant šiuolaikinės Lietuvos spaudos statistikos duomenis yra du pagrindiniai veikiantys subjektai, kaip įprasta įvardinti, leidėjai ir Nacionalinė biblioteka.

Lietuvos Vyriausybės nutarime nurodant privalomojo egzemplioriaus prigimtį nevartojama *leidėjo* sąvoka, taip pat kaip ir UNESCO parengtame dokumente⁴⁵. 2000 m. UNESCO publikavo privalomojo egzemplioriaus teisinio reglamentavimo gaires, kuriose teigiama, kad privalomasis egzempliorius yra teisės aktais numatytas įpareigojimas bet kokiai organizacijai, komercinei ar viešajai, bet kuriam asmeniui, išleidusiam bet kokio tipo tiražuotą dokumentą, ir jie privalo pateikti vieną ar daugiau privalomųjų egzempliorių teisės aktuose nurodytoms nacionalinėms institucijoms. Taip pat pažymima, kad privalomojo egzemplioriaus teisės aktai apima visų rūšių spausdintinę medžiagą, kuri dažniausiai yra išleista daugeliu egzempliorių ir viešai prieinama nepriklausomai nuo perdavimo būdų, atkreipiant dėmesį į tai, kad būtina skirtis nuo vyriaus-

sybės, įmonės ar asmeninių archyvinių dokumentų, kurie nėra platinami viešai. Dokumente akcentuojama, kad viešasis platinimas gali reikšti „atlikimą“ ar „rodymą“, pavyzdžiui, radijo ar televizijos programa gali būti laikoma „paskelbta“, kai ji jau buvo transliuota. Elektroninių leidinių aplinkoje reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad egzistuoja „vieno egzemplioriaus“ fenomenas, pavyzdžiui, viename serveryje saugoma duomenų bazė yra viešai prieinama naudojant technologiją, leidžiančią visuomenei skaityti, klausyti ar peržiūrėti medžiagą, todėl jiems gali būti taikoma privalomojo egzemplioriaus nustatyta tvarka.

2017 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas apima tik *viešosios informacijos rengėjų* neslaptus spausdintinius dokumentus (knygas, periodinius leidinius, kartografinius, vaizdinius dokumentus, natas, leidinius Brailio raštu bei dokumentus, specialiai pritaikytus skaitymo sutrikimų turinčių asmenų poreikiams, standartus ir kitus normatyvinius dokumentus), garsinius, regimuosius, mišrius (garsinius regimuosius) ir skaitmeninius dokumentus fizinėse laikmenose arba, kitaip sakant, visų rūšių dokumentus¹⁶. Būtina sąlyga, kad dokumentai būtų tiražuoti, nes privalomojo egzemplioriaus teikimas nurodytoms bibliotekoms susietas su tiražu. Taigi bet kokio turinio, pavidalo ar formos dokumentas, kuris kaip privalomasis egzempliorius patenka į Nacionalinę biblioteką, turi būti paverstas ne tik spaudos, bet ir leidybos statistine informacija.

Bibliotekos žvilgsniu *viešosios informacijos rengėjas* yra leidėjas, todėl Nacionalinė biblioteka rengdama ir teikdama „Lietuvos spaudos statistikos“ duomenis rodo, kiek šalyje yra leidėjų. Tokiais laikomi visi viešosios informacijos rengėjai, kurie pristatė privalomąjį egzempliorių Nacionalinei bibliotekai. Remiantis metinių leidinių „Lietuvos spaudos statistika“ duomenimis¹⁷, 2014 m. Nacionalinė biblioteka priskaičiavo 482 leidėjus, 2015 m. – 496, 2016 m. –

14 *Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimo Nr. 1389 „Dėl dokumentų privalomųjų egzempliorių skaičiaus ir jų perdavimo bibliotekoms“ pakeitimo*: Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 999 [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=d5e969302f0311e69cf5d89a5fdd27cc>>.

15 LARIVIÈRE, Jules. *Guidelines for legal deposit legislation* [interaktyvus]. IFLA and UNESCO, 2000 [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://archive.ifla.org/VII/s1/gnl/lietdep1.htm>>.

16 *Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimo Nr. 1389 „Dėl dokumentų privalomųjų egzempliorių skaičiaus ir jų perdavimo bibliotekoms“ pakeitimo*: Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 999 [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=d5e969302f0311e69cf5d89a5fdd27cc>>.

17 *Lietuvos spaudos statistika* [interaktyvus]. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2017 [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lnb.lt/paslaugos/leidejui/lietuvos-spaudos-statistika>>.

509 leidėjus, o 2017 m. jų skaičius sutapo su 2014 m. Leidėjais šalies spaudos statistikoje laikomos leidyklos, mokslo įstaigos, kitos organizacijos ir individualūs asmenys, taigi daliai leidėjams priskiriamų įmonių ar pavienių asmenų, kurie Nacionalinei bibliotekai pristatė privalomąjį egzempliorių, leidyba nėra pagrindinė arba komercinė (verslo) veiklos sritis.

Leidybine veikla užsiimančių subjektų skaičių galime palyginti su oficialiosios statistikos portalu¹⁸ (Official Statistics Portal) duomenimis, kuriuos teikia Lietuvos statistikos departamentas (Statistics Lithuania). Leidybinė veikla čia priskirta verslo srities paslaugų įmonių grupei ir apskaitoma pagal du skirtingus klasifikacijos kodus, t. y. *Leidybinė veikla ir Knygų, periodinių leidinių leidyba ir kita leidybinė veikla*. Remiantis šiais duomenimis, *knygų, periodinių leidinių leidyba ir kita leidybine veikla* 2016 m. pabaigoje užsiėmė 542 įmonės, o apskritai *leidybine veikla* vertėsi 580 subjektų. 2015 m. atitinkamai 549 ir 587 verslo subjektai.

Palyginę oficialiosios statistikos duomenis su Nacionalinės bibliotekos turimais leidybos sektoriaus statistiniais rodikliais pastebime, kad Nacionalinė biblioteka rengdama spaudos statistiką leidėjų priskaičiuoja vidutiniškai 10 proc. mažiau. Verta atkreipti dėmesį, kad Nacionalinė biblioteka, rengdama statistinius duomenis, leidėjams priskiria visas verslo įmones ir nepagrindinius leidėjus¹⁹, t. y. asmenis arba organizacijas, užsiimančius leidyba kaip nepagrindine veikla, pavyzdžiui, mokymo ir mokslo įstaigas, visuomenines organizacijas ir draugijas, verslo įstaigas ir panašiai, kurios perdavė Nacionalinei bibliotekai privalomąjį egzempliorių. Tad galime manyti, kad ne visi leidėjai yra viešosios informacijos rengėjai arba dalis leidėjų neteikia privalomojo egzemplioriaus, arba Lietuvos spaudos statistika taiko atrankinį leidėjų apskaitos būdą, o Lietuvos statistikos departamentas, rinkdamas statistinę informaciją apie su leidybine veikla susijusias įmones, remiasi Registrų centro duomenimis.

Galima paminėti ir tokį statistikos faktą: Lietuvos leidėjų asociacija²⁰ skelbiasi turinti 39 narius, tarp kurių yra ne tik akcinės bendrovės, bet ir specializuotus leidinius leidžiančios biudžetinės ir viešosios įstaigos, o Lietuvos mažų ir vidutinių leidėjų asociacijai (LiMViLA)²¹ priklauso 36 leidybos įmonės. Galbūt leidyklos yra abiejų asociacijų narės, todėl akivaizdu, kad jos apima tik septintadalį oficialiosios statistikos kaip verslo subjektų arba Nacionalinės bibliotekos kaip privalomojo egzemplioriaus teikėjų suskaičiuotos leidybos produkcijos kūrėjų.

Nacionalinė biblioteka kasmetiniame „Lietuvos spaudos statistikos“ leidinyje pateikia 20 lentelių, kuriose įvairiais aspektais skelbia išvestinius knygų ir brošiūrų, serijinių ir periodinių leidinių, natų, leidinių Brailio raštu leidybos rezultatus. Trūkstant vienodai suvokiamo ir apskaitomo leidybos sektoriaus

skaičiaus, keltinas klausimas, kiek galima pasikliauti kitais duomenimis. Vienas jų – leidinių tiražai, kuriuos pateikia „Lietuvos spaudos statistika“, remdama si gautu privalomuoju egzemplioriumi ir jame (ne)nurodytu tiražu. Knygų ir periodinių leidinių metrikeje leidėjams privalu nurodyti tiražą, juo remiamasi rengiant metinę spaudos statistiką. Tiražą privalu nurodyti ir pagal Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymą²².

Visų pirma, ne visos leidybos verslo įmonės perduoda Nacionalinei bibliotekai privalomąjį egzempliorių, vadinasi, yra paklaida ir skaičiuojant kitus knygų leidybos statistinius rodiklius. Remiantis Nacionalinės bibliotekos duomenimis, knygose tiražą nurodo apie 90 proc. leidėjų, teikiančių privalomąjį egzempliorių. Nenurodytas knygose tiražas sužinomas teiraujantis leidybos įmonių ar organizacijų atstovų arba remiantis preliminariais leidybinio katalogavimo anketų duomenimis.

Žvelgiant į šiuolaikinės leidybos technologijos pokyčius yra objektyvių priežasčių, dėl kurių gali būti keblu arba neįmanoma pateikti tikslaus tiražo, pavyzdžiui, spausdinimas pagal poreikį, kai knygos arba brošiūros spausdinamos kompiuteriu kam nors pageidaujant, taip pat kai gamyba vykdoma naudojant kitas šiuolaikinės leidybos formas ir nėra apriboto ar baigtinio egzempliorių skaičiaus. Tačiau paklaida yra ir skelbiant tiražuotos knygos tiražą, dažniausiai Lietuvos leidėjai nurodo „standartinį“ 1 000 egzempliorių tiražą. Nors yra atvejų, kai socialinėje medijoje arba internetinėje žiniasklaidoje informuojama, kad viena ar kita knyga sulaukė sėkmės ir tiražas viršijo visus jų lūkesčius, tai ne visada pavyksta užfiksuoti metinėje spaudos statistikoje.

Minėtame Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatyme įtvirtinta 22 straipsnio 8 dalies nuostata, pradėjusi galioti nuo 2016 m., kad *viešosios informacijos rengėjais* negali būti „1) valstybės institucijos ir įstaigos (išskyrus mokslo ir studijų institucijas bei švietimo įstaigas), taip pat juridiniai asmenys, kurių steigėjas, dalininkas ar akcininkas yra valstybė, jos

18 *Oficialiosios statistikos portalas* [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/>>.

19 LIETUVOS STANDARTAS. *Informacija ir dokumentavimas. Statistiniai duomenys apie išleistas knygas, laikraščius, periodinius ir elektroninius leidinius bei jų platinimą* (tapatus ISO 9707:2008). [Vilnius]: Lietuvos standartizacijos departamentas, 2011, LST ISO 9707:2011. 18 p.

20 *Lietuvos leidėjų asociacija* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.lla.lt/lt/nariai>>.

21 *Lietuvos mažų ir vidutinių leidėjų asociacija* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidyklos.org/>>.

22 *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/TqeTGeJpKw>>.

institucija ar įstaiga; 2) savivaldybių institucijos ir įstaigos (išskyrus mokslo ir studijų institucijas bei švietimo įstaigas), taip pat juridiniai asmenys, kurių steigėjas, dalininkas ar akcininkas yra savivaldybė, jos institucija ar įstaiga; 3) bankai ir jų įsteigti ir (ar) valdomi juridiniai asmenys; 4) politinės partijos“. Tačiau nurodyti subjektai „gali leisti neperiodinius informacinio pobūdžio leidinius, turėti informacinės visuomenės informavimo priemonių, skirtų visuomenei informuoti apie savo veiklą. Valstybės ir savivaldybių mokslo ir studijų institucijos bei švietimo įstaigos turimas informacinės visuomenės informavimo priemonės ir jose skleidžiamą viešąją informaciją naudoja tik tiek, kiek tai susiję su mokslo, studijų ir švietimo veikla.“²³

Verta pažymėti, kad, įsigaliojus minėto įstatymo 24 straipsnio pakeitimui, nuo 2019 m. lapkričio mėn. naujai sukurtoje *Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinėje sistemoje* visi viešosios informacijos rengėjai, išskyrus įstatymo nurodytus 22 straipsnio 8 dalyje, nustatyta tvarka turi teikti ir atnaujinti duomenis, tarp kurių yra „12) leidinio (leidinių) tiražas (tiražai) ir kiti šio įstatymo 36 straipsnio 1 dalyje nustatyti leidybiniai duomenys, jeigu juridinis asmuo pagal šį įstatymą privalo juos nurodyti ar skelbti“²⁴; taip pat pajamos iš politinės reklamos; lėšos, gautos sandorio ar administracinio akto pagrindu, bei gauta parama.

Teikiant šio įstatymo pataisas pažymima, kad „Lietuvoje iki šiol nėra vienos viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinės sistemos, kurioje būtų renkami, kaupiami, stebimi, analizuojami ir nemokamai visuomenei bei suinteresuotoms valstybės ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms skelbiami įstatyme nustatyti duomenys apie Lietuvos Respublikoje visuomenės informavimo veiklą vykdančius viešosios informacijos rengėjus ir skleidėjus“, o „deklaruojamų duomenų apimtis ir mastas nėra pakankamai užtikrinti reikiamą visuomenės informavimo procesų skaidrumą“²⁵. Aiškinamajame rašte siūloma į Europos žodyną „Eurovoc“ šalia kitų siūlomų reikšminių žodžių įtraukti ir sąvoką „tiražas“.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Vyriausybės nutarime, reglamentuojančiame dokumentų privalomųjų egzempliorių skaičių ir jų perdavimą bibliotekoms, taip pat vartojama *viešosios informacijos rengėjo sąvoka*, kuri turi pasekmes renkant leidybos statistikos duomenis, nes leidinių turinys statistikai nėra svarbus ir knyginei leidybos produkcija registruojama pagal antraštes, egzempliorių skaičių, rūšį ir temą, formą, apimtį, kalbą, laidų išleidimą, o periodiniams leidiniams taikomi rūšies, formos, kalbos, periodiškumo kriterijai. Taigi gali rasti daugiau leidybos subjektų, kuriems leidyba nėra pagrindinė veikla, tačiau jie bus įtraukti į Lietuvos spaudos statistiką, taip pat ir naujų aspektų, pagal kuriuos pateikiami statistiniai leidybos duomenys.

Straipsnyje nagrinėti tik keli aktualiausi šiuolaikinės leidybos statistikos surinkimo ir sklaidos aspektai, lemiantys tolesnius leidybos statistinių duomenų pateikimo ir interpretavimo ypatumus. Dabar vyksta daug ekonominių, technologinių, teisinių ir socialinių pokyčių, kurie neaplenkia daugia- sluoksnės leidybos srities. Kartą pateikti leidybos pramonės statistikos duomenys yra daug kartų ir įvairiais tikslais naudojami, jie matomi ir viešai visiems prieinami Nacionalinės bibliografijos duomenų banke, nacionalinės bibliografijos ir spaudos statistikos leidiniuose.

Tarptautinės standartizacijos organizacijos parengtame standarte²⁶, kuriam pateikiamos rekomendacijos, kaip rinkti statistinius duomenis apie išleistas knygas, laikraščius, periodinius ir elektroninius leidinius, dėmesys telkiamas ir į informacijos apie jų platinimą rinkimą ir grupavimą. Tokių duomenų sistemingas rinkimas leistų objektyviau analizuoti šalies leidybos rinką, numatyti tam tikras tendencijas ir prognozuoti leidybą. Tačiau Lietuvoje nėra sistemingai renkami ir apdorojami standarte rekomenduojami statistiniai platinimo duomenys. Standarte atskiruose skirsniuose pateikiama, kokie platinimo duomenys renkami apie knygų, laikraščių ir periodinių leidinių platinimą.

Knygų platinimas apima duomenis apie bendrą šalyje ir užsienyje mažmena parduotų egzempliorių skaičių, bendrą mažmena parduotų egzempliorių apyvartą, taip pat statistinius duomenis apie pardavimo (mažmeninės prekybos) vietas, tokias kaip knygynai, prekybos centrai, spaudos kioskai, knygų klubai, elektroninės knygu parduotuvės, tiesioginis pardavimas ir kt.

Laikraščių ir periodinių leidinių platinimo statistiniai duomenys apima bendrą tiesiogiai parduotų egzempliorių skaičių, bendrą prenumeratoriams parduotų egzempliorių skaičių, bendrą neatlygintinai platinamų egzempliorių skaičių.

Standarte neaplenkiami ir leidybos pramonės statistiniai duomenys. Tokie duomenys parodo bendrą šalies organizacijų, užsiimančių leidybine veikla, skaičių. Pabrėžiama, kad tokie duomenys paprastai gaunami iš leidėjų asociacijų.

23 Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 22 straipsnio pakeitimo įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-tar.lt/accl/legalAct.html?documentId=8a826830636f11e58e1ab2c84776483b&lang=lt>>.

24 Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Suvestinė redakcija nuo 2019-11-01 [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/>

lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/asFIEVxuQI>.

25 Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 17, 19, 22, 24, 341, 49, 50 ir 52 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/rs/lasupplement/.../9bd15460c87711e7910a89ac20768b0f/>>.

26 LIETUVOS STANDARTAS. *Informacija ir dokumentavimas...*, p. 10, 13–14.

Leidėjai turi būti išvardyti ir sisteminami pagal bendrą leidėjų skaičių, bendrą darbuotojų skaičių, bendrą pardavimo ir reklamos apyvartą ir bendrą išleistų leidinių pavadinimų skaičių, atskirai knygų, laikraščių ir periodinių leidinių, taip pat turi būti pateiktas bendras nepagrindinių leidėjų skaičius.

Akivaizdu, kad būtina plėsti spaudos statistikos suvoktį link leidybos statistikos. Viena vertus, į leidybos statistiką būtina įtraukti visus duomenis, kuriuos rekomenduoja tarptautinis standartas. Kita vertus, būtina pergaltvoti aspektus, pagal kuriuos dabar grupuojami surinkti spaudos statistikos duomenys. Būtina atskirai skaičiuoti pagrindinių ir nepagrindinių leidėjų leidybos rezultatus, atsižvelgiant į tai, kad atsiranda vis daugiau projektinio finansavimo galimybių, parodyti, kiek yra tokių leidinių ir kokie tų leidinių tiražai, kas yra jų leidėjai. Taip pat svarbus pirmųjų ir kartotinių laidų statistinis dėmuo, įvairių tipų leidinių (spalvinimo knygelės, kryžiažodžiai, žinybiniai leidiniai ir pan.) leidyba, kuri dabar menkai atsispindi spaudos statistikoje, galėtų būti nurodyti skaičiai, kiek naujų žurnalų ar laikraščių per metus pradėta leisti ar nustojo eiti, būtina atskirai parodyti mokslo periodikos skaičius ir pan.

Nacionalinė biblioteka yra oficialiosios statistikos rengėja, jos statistikos tyrimai įtraukiami į metines oficialiosios statistikos darbų programas ir pateikiami *demografinės ir socialinės statistikos kultūros* srities potemėje *Kultūros, spaudos ir sporto statistika*. Oficialiosios statistikos portale (<https://osp.stat.gov.lt/kultura-spauda-sportas>) pateikiami kiekybiniai knygų, žurnalų ir laikraščių pavadinimų skaičiaus bei metinio tiražo rodikliai. Šiuo metu įvardijant statistikos tyrimo tikslą ir pagrindinius rodiklius apsiribojama statistinės informacijos apie spaudinius ir kitus publikuotus dokumentus pateikimu pagal teksto kalbą, temas, paskirtį. Statistinių duomenų šaltiniu įvardijama publikuotų dokumentų privalomieji egzemplioriai, o jų gavimo būdas – jame pateikti leidybiniai duomenys.

Oficialiajai statistikai galioja Europos Sąjungos teisinis reglamentavimas²⁷, siekiama sukurti Europos statistikos sistemą, kurios tikslas – teikti palyginamus statistinius duomenis ES lygmeniu, todėl jos planavimas ir įgyvendinimas turi būti grindžiamas patikimais ir palyginamais statistiniais duomenimis. Vienas tokių dokumentų – Europos statistikos praktikos kodeksas²⁸, kurio tikslas – gerinti pasitikėjimą statistikos institucijomis bei jų rengiamos statistinės informacijos patikimumu ir kokybe, skatinti Europos statistikos rengėjus nuolat gerinti jų rengiamos statistinės informacijos kokybę, taikant geriausią tarptautinę praktiką ir metodus.

Nacionalinei bibliotekai kaip oficialiosios statistikos rengėjai taip pat taikoma 15 principų, apimančių institucinę aplinką, statistikos rengimo procesus

ir statistikos rezultatus. Užtikrinant leidybos statistinių duomenų surinkimo kokybę dėmesį reikėtų kreipti ne tik į statistikos rengimo procesą, kuriant tinkamą metodiką, statistines procedūras, neperkelti naštos leidėjams ir užtikrinti sąnaudų efektyvumą, bet ir orientuotis į statistikos rezultatų reikalingumą, tikslumą ir patikimumą, savalaikiškumą ir punctualumą, suderinamumą ir palyginamumą bei prieinamumą ir aiškumą.

Būtina bendromis pastangomis siekti kuo objektyvesnės leidybos pramonės statistikos, kad ji patikimai reprezentuotų šalį ir leistų išvelgti tikras leidybos verslo ir kultūrinio bei intelektualinio šalies gyvenimo tendencijas. Kad netektų kartoti Markui Twainui priskiriamo posakio apie tris melo rūšis, svarbu rūpintis šalies leidybos sektoriaus statistika, įtraukiant visus jos aspektus ir tinkamai apdorojant duomenis.

Tikslesnė nacionalinės knygų leidybos, kaip ir visos leidybos pramonės, statistika gali būti įmanoma esant didesniai leidėjų ir bibliotekų bendradarbiavimui bei pasitikėjimui perduodant privalomąjį egzempliorių. Vienas iš būdų plėtoti tokį bendradarbiavimą yra mokslinė komunikacija. Siekdama glaudesnio bibliotekų ir leidėjų bendradarbiavimo bei geresnio jų tarpusavio supratimo Nacionalinė biblioteka 2015 m. inicijavo konferenciją-diskusiją „Biblioteka – leidėjui, leidėjas – bibliotekai“²⁹. Pagrindinis jos tikslas buvo parodyti, kad bibliotekos ir leidėjai gali dirbti išvien, ji leido Lietuvos leidėjams ir bibliotekininkams geriau pažinti vieniems kitus, atpažinti bendrus tikslus ir idėjas. 2018 m. Nacionalinė biblioteka rengia tarptautinę konferenciją ir ieškos atsakymų į aktualiausius klausimus, iškels pagrindinius iššūkius ir identifikuos siekiamus bendradarbiavimo tikslus.

Siekiant leidybos verslo skaidrumo numatoma, kad 2019 m. pradės veikti naujai sukurta Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinė sistema, kuri padės vykdyti viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų paiešką ar duomenų pasikeitimo stebėseną pagal visuomenės informavimo priemonės pavadinimą, duomenys apie šiuos subjektus bus skelbiami atviru duomenų formatu. Naujoje sistemoje duomenų paieška būtų vieša ir neatlygintina, todėl su

27 *Europos statistikos sistema* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <<https://www.stat.gov.lt/europos-statistikos-sistema>>.

28 *Europos statistikos praktikos kodeksas nacionalinėms ir Bendrijos statistikos institucijoms* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. ES leidinių biuras, 2011. ISBN 978-92-79-25409-3 – doi: 10.2785/3074. Prieiga per internetą: <[\[www.stat.gov.lt/documents/29256/38310/Kodeksas.PDF\]\(http://www.stat.gov.lt/documents/29256/38310/Kodeksas.PDF\)>.](https://</p>
</div>
<div data-bbox=)

29 *Konferencija-diskusija bibliotekininkams ir leidėjams „Biblioteka – leidėjui, leidėjas – bibliotekai“* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Prieiga per internetą: <<http://konferencijos.lnb.lt/blbb/>>.

esamais duomenimis galėtų susipažinti bet kuris suinteresuotas asmuo, institucija ar įstaiga. Manytina, kad nauja sistema padės spręsti ir leidybos statistikos kai kurių duomenų skaidrumo, ypač tiražo pateikimo, klausimus.

Dar vienas nemenkas iššūkis – skaitmeninės leidybos rezultatų apskaita. Būtinai modernus požiūris ir susitarimai sprendžiant naujomis technologijomis parengtų leidinių statistinės apskaitos klausimus. Tai galėtų pakeisti tradicinę nacionalinės bibliografijos suvokimą, kad apskaitoma tik tai, kas gaunama kaip privalomasis egzempliorius ir yra saugoma Nacionaliniame publikuotų dokumentų archyvine fonde. Ateina laikas apsispręsti, kas yra svarbiau: ištekliaus lokacija ar galimybė turėti išsamią visų leidinių apskaitą ir šalies leidybos istoriją atspindintį registrą.

Kai kuriems sprendimams neužteks vien aukšto lygmens Nacionalinės bibliotekos ir viešosios informacijos rengėjų suvokties apie leidybos statistiką, jos reikšmę, būtinai ir tam tikrų šių sričių reglamentuojančių teisės aktų parengimas ir įgyvendinimas. Leidėjų skaičiaus ir tiražų problema išlieka, nes kol kas sprendimo, kas ir kaip turėtų ar galėtų rinkti tokius duomenis, nėra. Taip pat nėra ir bendro sutarimo dėl leidybos sektoriui „jautrių“ statistinių duomenų pateikimo, tarkime, Nacionalinei bibliotekai kaip pagrindinei leidybos statistikos surinkimo ir sisteminimo įstaigai.

Išvados

Leidybos statistika yra svarbus duomuo, rodantis šalies intelektinio ir kultūrinio bei ekonominio gyvenimo lygį, naudojamas ne tik moksliniais, bet ir reprezentaciniais tikslais. Šiuolaikiniai leidybos pokyčiai keičia leidybos statistikos duomenų surinkimą, grupavimą, jų pateikimą ir patikimumą. Leidybos sektoriaus statistinius duomenis gali rinkti įvairios institucijos, leidėjų asociacijos, statistikos institucijos, nacionalinės bibliotekos.

Nuo 1992 m. Nacionalinė biblioteka yra šalies nacionalinės bibliografijos ir spaudos statistikos pagrindinė įstaiga. Šiuolaikinės spaudos statistikos pagrindą sudaro privalomasis egzempliorius, perduodamas Nacionalinei bibliotekai pagal Vyriausybės nustatytą tvarką. Bibliotekos žvilgsniu viešosios informacijos rengėjas yra leidėjas, tačiau Nacionalinė biblioteka rengdama ir teikdama „Lietuvos spaudos statistikos“ duomenis rodo leidėjų, pristačiusių privalomąjį egzempliorių į Nacionalinę biblioteką, skaičių. Nacionalinė biblioteka, rengdama spaudos statistiką, leidėjų priskaičiuoja vidutiniškai 10 proc. mažiau, nei jų parodo oficialioji statistika, nepaisant to, kad įtraukia ne tik leidybos verslo atstovus, bet ir įstaigas, kurių leidybinė veikla nėra pagrindi-

nė veikla. Trūkstant vienodai suvokiamo ir apskaitomo leidybos sektoriaus subjektų skaičiaus ir tikslaus leidinių tiražo duomenų, galima išvestinių arba suminių rodiklių tikslumo paklaida.

Būtina plėsti spaudos statistikos suvoktį link leidybos statistikos ir į ją įtraukti visus duomenis, kuriuos rekomenduoja tarptautinis standartas. Svarbu pradėti leidinio „Lietuvos spaudos statistika“ pertvarką, įtraukiant šiuolaikinę leidybą atspindinčius aspektus, kurie būtų tikslesni ir geriau pritaikomi moksliniais ar reprezentaciniais tikslais. Reikalingas sutelktas visų suinteresuotų šalių indėlis siekiant bendradarbiauti ir rengti reikalingus reglamentuojančius dokumentus, kurie leistų sistemingai rinkti leidybos statistiką ir objektyviau analizuoti šalies leidybos rinką, numatyti tam tikras tendencijas ir prognozuoti leidybą.

XXI a. Nacionalinė biblioteka yra ne tik spaudos statistikos duomenų teikėja, bet ir rengėja, todėl jos atliekamam statistiniam tyrimui taikomi tie patys reikalavimai kaip ir nacionalinei statistikos institucijai. Oficialiajai statistikai galioja Europos Sąjungos teisinis reglamentavimas, siekiama sukurti Europos statistikos sistemą, kurios tikslas – teikti palyginamus statistinius duomenis ES lygmeniu, todėl jos planavimas ir įgyvendinimas turi būti grindžiamas patikimais ir palyginamais statistiniais duomenimis.

Šaltiniai ir literatūra

1. *Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimo Nr. 1389 „Dėl dokumentų privalomųjų egzempliorių skaičiaus ir jų perdavimo bibliotekoms“ pakeitimo*: Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 999 [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=d5e969302f0311e69cf5d89a5fdd27cc>>.
2. DESSAUER, P. John. *The growing gap in book industry statistics* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/BF02680402.pdf>>.
3. *Europos statistikos praktikos kodeksas nacionalinėms ir Bendrijos statistikos institucijoms* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. ES leidinių biuras, 2011. ISBN 978-92-79-25409-3 – doi: 10.2785/3074. Prieiga per internetą: <<https://www.stat.gov.lt/documents/29256/38310/Kodeksas.PDF>>.
4. *Europos statistikos sistema* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <<https://www.stat.gov.lt/europos-statistikos-sistema>>.
5. GALLOWAY, Francis. Notes on the usefulness of publishing statistics for a broader South African book history [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. *English Studies in Africa*, 2004, vol. 47, No 1, p. 109–118. Prieiga per internetą: <<http://dx.doi.org/10.1080/00138390408691017>>.
6. GRIGORIEV, Vladimir; ADJOUBEL, Svetlana. Survey of book publishing in Russia publishing [interaktyvus]. *Research Quarterly* [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.], 2009, vol. 25, issue 1, p. 36–42. Prieiga per internetą: <<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=2f81bd52-9bae-4410-bceb-c1263fd97ed7%40sessionmgr104&bddata=JnNpdGU9ZWRZLWxpdmU%3d#AN=36793531&db=f5h>>.

7. LARIVIÈRE, Jules. *Guidelines for legal deposit legislation* [interaktyvus]. IFLA and UNESCO, 2000 [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://archive.ifla.org/VII/s1/gnl/legaldep1.htm>>.
8. LICHER, Veronika. *Trade book publishing in Germany: summary report for 2011* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s12109-012-9259-2.pdf>>.
9. *Lietuvos leidėjų asociacija* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lla.lt/lt/nariai>>.
10. *Lietuvos mažų ir vidutinių leidėjų asociacija* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidyklos.org/>>.
11. *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo NR. I-1418 17, 19, 22, 24, 341, 49, 50 ir 52 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/rs/lasupplement/.../9bd15460c87711e7910a89ac20768b0f/>>.
12. *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 22 straipsnio pakeitimo įstatymas* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-tar.lt/accl/legalAct.html?documentId=8a826830636f11e58e1ab2c84776483b&lang=lt>>.
13. *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas*. Suvestinė redakcija nuo 2019-11-01 [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/asFIE-VxuQL>>.
14. *Lietuvos spaudos statistika* [interaktyvus]. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2017 [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lnb.lt/paslaugos/leidejui/lietuvos-spaudos-statistika>>.
15. LIETUVOS STANDARTAS. *Informacija ir dokumentavimas. Statistiniai duomenys apie išleistas knygas, laikraščius, periodinius ir elektroninius leidinius bei jų platinimą* (tapatus ISO 9707:2008). [Vilnius]: Lietuvos standartizacijos departamentas, 2011, LST ISO 9707:2011. 18 p.
16. MISIŪNAS, Remigijus. *Book publishing in Lithuania*. 2nd ed. Vilnius: Sapnų sala, 2005. 46 p.
17. MISIŪNAS, Remigijus. Leidyba prieškario ir šiandienos Lietuvoje: patirties lyginamoji analizė. *Knygotyra*, 2014, t. 62, p. 273–289.
18. *Oficialiosios statistikos portalas* [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/>>.
19. PETERS, Jean. *Book industry statistics from the R. R. Bowker company* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/article/10.1007/BF02678612>>.
20. RUDŽIONIENĖ, Jurgita. Spaudos statistika: raidos ir šaltinių išvalgos. *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 130–145.
21. ŠARLAUSKIENĖ, Angelė. *Dokumentų statistikos duomenų bazės, rengiamos nacionalinės bibliografijos duomenų banko pagrindu, kūrimo ir skleidimo principai*: daktaro disertacija, humanitariniai ir socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija (06H). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2000. 201 p.
22. ŠARLAUSKIENĖ, Angelė. Nepriklausomos Lietuvos statistika. Iš *Lietuvos spaudos statistika, 1919–1989*. Vilnius, 1990, p. 4–11.
23. WINTER, F. Robert. *AAP-BISG book industry data* [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/BF02678611.pdf>>.

Summary

Publishing industry statistics serves as a significant indicator of the nation's intellectual, cultural and economic achievements and is used not only for research but also for representative purposes. Today's changes within the publishing industry transform the way statistics data are collected, categorized and displayed as well as the criteria for their reliability. Statistics data of the publishing industry are collected by various institutions, publishers' associations or national libraries. In Lithuania, the principal institution for the national bibliography and publishing industry statistics is the National Library.

The analysis of the present-day situation with collecting and processing publishing industry statistics shows that since the 30ies of the 20th century, there has been tight relation between the institution which collects and publishes publishing industry statistics and institutions for the official statistics. Book publishing data were published in the official publication *Lietuvos statistikos metraštis* ("The Chronicle of Lithuanian Statistics"), the first volume of which appeared in Kaunas in 1927. It must be noted that statistics industry data were published under the heading "Statistics of Intellectual Life".

The publishing industry statistics draws on legal deposit copies delivered to the National Library following the procedure set by the Government. The legal deposit system is regulated by the present version of the Resolution of the Government of the Republic of Lithuania "On the Number of Legal Deposit Documents and Their Delivery to Libraries", obliging producers of public information to deliver a legal deposit copy to the National Library. From the point of view of a library, a producer of public information is a publisher; therefore, "Lithuanian Publishing Industry Statistics" prepared and published by the National Library shows the number of publishers operating in Lithuania (all producers of public information who delivered legal deposit copies to the National Library are considered publishers).

When comparing the official statistics with indicators from the publishing industry statistics collected by the National Library, we observe that the data presented by the National Library show a fewer number of publishers (approximately by 10%). It must be noted that according to the National Library, the category of publishers includes all business companies and ancillary publishers, i.e. persons or organizations for which publishing is a subsidiary activity, e.g. academies, universities, research, political, religious, sports and other organizations as well as economic and commercial institutions which delivered legal deposit copies to the National Library.

Absence of a universally comprehended and calculated statistical indicator for publishing industry and precise data of the print run leads to bias in derivative and summarized data. We

must consider tendencies in modern publishing technologies, which might render it difficult or impossible to indicate print run, e.g. printing on demand, when books or brochures are printed by computer on somebody's demand or when publishing items are produced by using other modern means and there is no limited or finite number of print run. In such cases we ought to find ways how to calculate statistical data for publications produced by modern technological means and how to publish them.

We must broaden our understanding of publishing industry statistics by shifting it towards publishers' statistics and covering all the data as required by the standard LST ISO 9707:2011 Information and documentation – Statistics on the production and distribution of books, newspapers, periodicals and electronic publications (identical to ISO 9707:2008). The standard presents recommendations on collecting statistical data about published books, newspapers, periodicals and electronic publications and focuses on the collection and analysis of publishing industry data. A systematic approach to collecting such statistical data would allow to objectively analyze Lithuania's publishing market, foresee upcoming trends and plan the publishing processes.

The National Library, as a 21st century institution, is not only a contributor of statistical data but also producer of statistical reports; therefore, it should meet the requirements which pertain to a national statistical institution. Official statistics is subjected to legal regulation of the European Union. An objective has been set to build a European statistics system in order to present comparable statistical data on the European level; therefore, trustful and comparable statistical data are needed for planning and implementing such a system. The National Library, as a producer of official statistics, should persistently improve the quality of the statistical information that it prepares and processes in? preparing statistical data as well as take effort to make statistics client-oriented, precise, trustful, prompt, compatible, comparable, available and transparent.

Numerous contemporary economic, as well as legal and technological, changes are no exception within the multifaceted sphere of the publishing industry. In order to achieve precise statistics of the national book industry and overall publishing industry, there must be close collaboration and mutual trust in delivering legal deposit copies as well as effort should be taken to find new ways to collect and distribute statistical data. Once publicly presented, statistical figures of the publishing trade become visible and universally accessible from the National Bibliography Data Bank and publications of the national bibliography and publishing statistics.

KEY WORDS: publishing, press statistics, official statistics, publishing statistics, statistical survey.

Įteikta 2018 m. kovo 12 d.

Priimta 2018 m. kovo 30 d.